

Р.С. Бекбағанбетов¹

¹С. Нұрмағамбетов атындағы
Құрлық әскерлерінің Әскери институты, Алматы, Қазақстан
(brs73@yandex.kz)

Гигиеналық оқытуды ұйымдастыру және әскери қызметшілерді тәрбиелеу

Бұл мақала әскери қызметшілерді гигиеналық оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудағы проблемалық мәселелерді ашады. Адам денсаулығының 50%-дан астамы өмір салтымен анықталатынын ескере отырып, халықтың денсаулығын қорғауға бағытталған барлық шаралар кешенінен профилактиканың басым бағыттарының бірі ретінде адамның салауатты өмір салты мен денсаулыққа қатысты жауапты мінез-құлық элементтерін қалыптастыру көзделеді. Қарулы Күштер қоғам мен мемлекеттің ажырамас бөлігі болып табылады, сондықтан әлеуметтік проблемалар, оның ішінде халықтың денсаулығының теріс тенденциялары әскер мен әскери-теңіз күштерінде көрінеді. Мақалада гигиеналық тәрбие мен оқытуды одан әрі жетілдіру бойынша ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: гигиеналық тәрбие, әскери-медициналық дайындық, санитарлық-ағарту жұмысы, жеке бас гигиенасы, салауатты өмір салты.

Кіріспе

Гигиеналық тәрбие және салауатты өмір салты дағдыларына үйрету денсаулықты жақсартудың үлкен резерві болып табылады. Мәселен, 2020 жылғы шілдеде қабылданған «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі басымдықтарды азаматтардың өз денсаулығының жай-күйі үшін ортақ жауапкершілігіне ауыстырады. Кодекстің 80-бабында Қазақстан Республикасының азаматтары өз денсаулығын сақтауға қамқорлық жасауға, жеке және қоғамдық денсаулықты сақтау мен нығайтуға ортақ жауапкершілік алуға міндетті делінген [1].

Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау саласын дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында негізгі және ең бірінші бағыт адамдарды денсаулық пайдасына таңдау болып табылады.

Денсаулықты сақтау және нығайту адамның физикалық және психикалық саулығы үшін белсенді күтімін және жауапкершілігін талап етеді. Адамдардың денсаулықты таңдап, өз мінез-құлқын өзгертуі үшін халықтың денсаулық мәселелері бойынша сауаттылығын арттыру шаралары қабылданатын болады. Әрбір нысаналы аудитория үшін неғұрлым сұранысқа

ие ақпарат алмасу арналары арқылы салауатты өмір мәдениеті қалыптастырылатын болады [2].

Осы мақсатта бұқаралық ақпарат құралдарында салауатты өмір салтын насихаттау жөніндегі жобалар іске асырылатын болады, азаматтардың денсаулығын сақтауға және салауатты өмір салтын қалыптастыруға, қауіпті мінез-құлық пен зиянды әдеттерден бас тартуға арналған бұқаралық іс-шаралар жоспарланады.

Зерттеу әдістері

Осы мақсатта бұқаралық ақпарат құралдарында салауатты өмір салтын насихаттау жөніндегі жобалар іске асырылатын болады, азаматтардың денсаулығын сақтауға және салауатты өмір салтын қалыптастыруға, қауіпті мінез-құлық пен зиянды әдеттерден бас тартуға арналған бұқаралық іс-шаралар жоспарланады.

Негізгі бөлім

Әскери қызметшілердің гигиеналық тәрбиесі еңбекке қабілеттіліктің (жауынгерлік қабілеттің), салауатты өмір салтының негізі ретінде жеке және қоғамдық денсаулықты сақтауға және нығайтуға, гигиеналық нормалар мен санитарлық ережелерді сақтауға, қоршаған табиғи ортаны адам үшін зиянды қалдықтар мен шығарындылардан қорғауға жоғары жауапкершілік ретінде саналы көзқарасты қалыптастырудың мақсатты процесі болып табылады [3].

Медицина қызметкерлері гигиеналық тәрбие мен оқыту жүйесінде ерекше орын алады және негізінен осы процесті әдістемелік басқаруды жүзеге асырады. Әскерде қызмет ету кезінде жеке адамның гигиеналық санасы қалыптасады, жас адам қоғамның мүшесі ретінде танылады және әлеуметтік жетіледі, жеке және қоғамдық гигиена ережелерін сақтаудың тұрақты дағдылары, жеке және ұжымдық (қоғамдық) денсаулықты сақтаудың мінез-құлық стереотиптері дамиды. Белгілі бір дәрежеде әскери дайындықтан өткен ер адамдардың көпшілігінің гигиеналық санасын қалыптастыра отырып, Қарулы Күштер, бүкіл халықтың гигиеналық дайындығын айтарлықтай анықтайды. Қарулы Күштердегі қызмет негізінен әскери өмір салтына, қызметі мен тұрмысына байланысты әскери қызметшілердің санитариялық мәдениеті деңгейіне оң да, теріс те әсер етеді.

Шақыру қызметі барысында адам дененің тазалығын сақтау дағдыларын шоғырландырады, тамақ өнімдері мен дайын тағамның сапасын алғашқы өңдеу, дайындау және бағалау, сондай-ақ тіршілікті қамтамасыз етудің әртүрлі объектілерінің санитарлық жағдайын сақтау дағдыларын дамытады. Физикалық белсенділікке, спортпен шұғылдануға және шынығуға арналған мінез-құлық бағдарлары айтарлықтай дәрежеде ынталандырылады. Суды бағалау, оның эпидемиялық қауіпсіздігі, жеке қорларды өңдеу сапасы мен дәрежесі дағдылары дамиды. Әскери қызметшілердің оңтайлы орналасуы

туралы білім және үй-жайларды стационарлық, далалық және қысылтаяң жағдайларда жайластыру және жабдықтау дағдылары алынады.

Әскери қызметшілердің санитариялық мәдениеті деңгейіне тамақтандыруды ұйымдастырудағы кемшіліктер (азық-түлік ассортиментінің жеткіліксіздігі, сапасыз дайындалған тағамдар, тамақ өнімдерінің тең емес алмастырылуы, тамақ ішу арасындағы ұзақ аралықтар, асханалардың төмен санитариялық жай-күйі), гигиеналық нормалардың төменгі шекараларындағы алаңдарда және көлемдерде казармаларда адамдардың көп жиналу факторлары, монша-кір жуу қызметін көрсетуді ұйымдастырудағы ақаулар (қамтудың толықтығы мен жуыну жиілігі, жуу процесіне аз уақыт аралығы, жөкелердің иесіздігі, іш киім мен төсек-орындарды жуудың төмен сапасы) [4].

Әскери қызметшілерді гигиеналық тәрбиелеу және оқыту әдістерін жетілдіру үшін олардың әскери өмірінің, қызметінің, тұрмысының, әскери-медициналық даярлықты ұйымдастырудың, санитариялық-ағарту жұмысының ерекшеліктерін және санитариялық мәдениетті бағалау нәтижелерін ескеру қажет. Қарулы Күштерде жеке құрамның медициналық-профилактикалық білімін арттыруға бағытталған санитариялық-ағарту жұмысы мен әскери-медициналық даярлық жүйесі қалыптасты.

Бұл жұмыстың негізгі буыны әскери-медициналық дайындық болып табылады. Ол әскерлердің жауынгерлік даярлық нысанасы болып табылады және жеке және қоғамдық гигиена қағидаларын; шұғыл көмек көрсетуді талап ететін жарақаттар мен жарақаттардың, қатты уланулар мен зақымданулардың неғұрлым тән себептері мен белгілерін; жараланғандар және зардап шеккендерге алғашқы көмек көрсету тәртібі мен тәсілдерін зерделеуді, сондай-ақ қолда бар табельдік құралдарды пайдалана отырып, жаралану, жарақаттану, қатты улану және зақымдану кезінде алғашқы көмек көрсетуде практикалық дағдыларды үйретуді мақсат етеді.

Әскери-медициналық даярлық бойынша сабақтарды дәрігер немесе фельдшер жүргізеді. Сарбаздарды өзіне-өзі көмек көрсету және өзара көмек көрсету тәсілдеріне оқыту үшін санитарлық нұсқаушылар тартылады, олармен нұсқаулық-әдістемелік сабақтар өткізіледі.

Медициналық көмек көрсету тәсілдерін практикалық пысықтауға және нормативтерді пысықтауға оқу уақытының көп бөлігі бөлінеді. Сабақтар таңу материалдарымен және басқа құралдармен қамтамасыз етіледі.

Әскери-медициналық даярлық бойынша білім алушылардың алған сабақтары мен практикалық дағдылары тактикалық-арнайы сабақтар мен оқу-жаттығуларда жетілдіріледі.

«Әскери қызметшінің жеке гигиенасы және жұқпалы аурулардың алдын алу» тақырыбында сабақ өткізу кезінде оқу уақытының көп бөлігі зерттелетін тақырыптың мазмұнын көрсетуге жұмсалады. Мұндай сабақты өткізудің күрделілігі оның практикалық бағытын сақтау, оны дәріске айналдырмау болып табылады. Осы мақсатта оқу материалын шағын бөлімдерде ұсынған жөн, жетекшінің әңгімесін тыңдаушылардың сауалнамасымен кезектестірген

жөн. Теориялық бағыттағы тақырыптарды зерделеу кезінде көрнекі құралдарды қолдану, материалды әскери қызметшілердің күнделікті өмірінен мысалдармен таныстыру.

Сурет 1. Медициналық жәрдем көрсету

Әр бөлімді баяндағаннан кейін тыңдаушыларға сұрақтар қоюға және оларға дереу жауап беруге мүмкіндік берген жөн. Содан кейін қысқа сұрақтар қою арқылы әскери қызметшілердің осы бөлімнің мазмұнын меңгеру дәрежесін тексеру керек. Осылайша, сабақ екі жақты әңгіме сипатына ие болады, оған барлық білім алушылар оқу мәселелерін ұсынуға қатысады.

Әскери-медициналық даярлық бойынша жоспарлы сабақтар сағаттарында жеке құрамның алғашқы көмек көрсету тәсілдерін орындауда автоматизмді тұжырымдау мүмкін емес. Осыған байланысты әскери қызметшілердің алғашқы көмек көрсету бойынша тұрақты практикалық дағдыларды игеруі үшін жоспарлы сабақтармен қатар взводтық, роталық және батальондық тактикалық, сондай-ақ әскерлерді тарта отырып өткізілетін тактикалық-арнайы оқу-жаттығулар, әскери-қолданбалы жарыстар пайдаланылады. Жауынгерлік оқу-жаттығуларға барынша жақын жағдайда тактикалық оқу-жаттығуларда алғашқы көмек көрсету тәсілдерін пысықтау жеке құрамның далалық дағдысына және оның моральдық-психологиялық шынығуына ықпал ететін әскери-медициналық даярлық бойынша сабақтардың жоғары нысаны болып табылады. Ұйымдастырушылық тұрғыдан алғанда, жеке құрамды оқыту үшін алғашқы көмек көрсету-бұл тактикалық жаттығуларды қолдану. Бұл деңгейде медицина қызметінің бастығына бөлімше командирлерімен өзара іс-қимылды ұйымдастыру және жеке құрамды жаттықтырумен 100% қамтуға қол жеткізу оңайырақ.

Медициналық пунктте әскери-медициналық даярлық бойынша тактикалық-саптық сабақтарды материалдық қамтамасыз ету үшін алғашқы көмек көрсету үшін табельдік және қол астындағы жиынтықтары бар арнайы

төсемдер болуы қажет. Төсеудің міндетті минимумы ретінде әрбір білім алушыға бір-бірден медициналық жеке стерилді тану пакеттерін (маталы бинттер), екі білім алушыға бір-бір пәннен жгуттарды (табельдік және қолда бар құралдардан) ұстау ұсынылады.

Санитариялық-ағарту жұмысы бастапқы профилактиканың қосымша әдісі ретінде қаралады және мәдени-бұқаралық жұмыс тәртібімен, әдетте, таңертең, оқу сабақтарына дейін, медициналық мекемелерге барған кезде және т.б. жүргізіледі.

Медициналық қызметтің осы бөлімінің міндеттері:

1) елімізде денсаулық сақтауды дамыту мәселелері бойынша ҚР Президенті мен Үкіметінің шешімдерін насихаттау;

2) гигиеналық білімді насихаттау;

3) салауатты өмір салтын насихаттау, жеке құрамды жарғылардың, бұйрықтардың, жеке құрамның денсаулығы мен физикалық дамуын сақтауға және нығайтуға бағытталған нұсқаулардың талаптарын саналы түрде орындауға жұмылдыру;

4) жарақаттар мен аурулар кезінде өзіне-өзі көмек көрсету және өзара көмек көрсету бойынша білімді жетілдіру және практикалық дағдыларды бекіту. Бұл жұмыстың тиімділігінің міндетті шарты оның мақсаттылығы, жоспарлануы және үздіксіз жүргізілуі болып табылады. Ол бір жылға (әскерлерді оқыту кезеңдері бойынша), әр айға жоспарланады және қолбасшылықпен келісіледі. Гигиеналық білімді, салауатты өмір салтын насихаттау тақырыбы: әскерлердің (күштердің) міндеттерімен, жыл мезгілімен, жеке құрамның контингентімен, әскери еңбектің ерекшеліктерімен, өлкелік патологиямен, жеке құрамның сырқаттанушылығымен, бөлімнің, мекеменің санитариялық жағдайымен; лазареттерде, госпитальдарда және санаторийлерде – медициналық бөлімшенің бейінімен, науқастар құрамымен және емдеу-қорғау режимінің талаптарымен айқындалады. Гигиеналық білімді, салауатты өмір салтын насихаттау бұқаралық ақпарат құралдарын – баспасөз, радио, теледидар және т.б. кеңінен пайдалану арқылы жүргізіледі және барлық медициналық құрамның қызметтік міндеті болып табылады. Сабақтың екі түрі де жеке құрамның гигиеналық білімі мен санитарлық мәдениетін толықтыруға арналған. Олар көбінесе жеке емес, жаппай болады.

Медициналық қызметтің рөлі және оның гигиеналық сананы қалыптастыру процестеріне әсер ету мүмкіндігі қандай?

Әскери-медициналық дайындық жаралылар мен зардап шеккендерге өмірін сақтап қалу үшін алғашқы медициналық көмек көрсетуге мүмкіндік беретін білім мен дағдыларды игеруді қамтамасыз етеді. Әскери қызметшінің жеке гигиенасы - бұл дайындықтың қажетті құрамдас бөлігі, ол алғашқы қызмет кезеңінде адамды әскери өмір ерекшелігіне бағыттауға көмектеседі.

Гигиеналық білім беру және оқыту профилактикалық медицинаның аз шығынды саласы болып табылады, дегенмен ол адам мен жалпы қоғамның

денсаулығын сақтау мен нығайтудан айтарлықтай экономикалық нәтиже береді.

Гигиеналық тәрбие мен оқытуды одан әрі жетілдіру жөніндегі ұсыныстар:

1. Жеке құрамның медициналық-гигиеналық білім көлемін кеңейтетін әскери-медициналық даярлықтың жаңа тақырыптық бағыттарын енгізу. Әскери-медициналық дайындық бойынша алғашқы сабақтар жеке гигиена ережелеріне арналады және жас жауынгер курсына өткізіледі. Бұл жұмыс үшін жас жауынгердің курсына кететін уақыт мөлшерін 4 - 6 сағатқа көбейту керек.

2. Санитарлық-ағарту жұмысы денсаулықты қорғау жөніндегі заңнаманың негіздерін, әскери қызмет пен оқу-жауынгерлік қызметтің қолайсыз факторларының гигиеналық сипаттамасын және олардың алдын алу шараларын, салауатты өмір салтының негіздерін қамтуға тиіс.

3. Гигиеналық тәрбие мен білім беру әдістемесі бойынша білімді арттыруға медициналық қызмет бастығының командирлік немесе арнайы даярлық сағаттарында дәрігерлік құраммен бірге нұсқамалық-әдістемелік сабақтарын жүйелі түрде өткізу арқылы қол жеткізіледі.

Қорытынды

Әскери бөлім әскери қызметшілерінің салауатты өмір салтын тәрбиелеу процесінің тиімділігін арттырудың негізгі жолдары: әскери қызметшілердің салауатты өмір салты саласындағы жеке құзыреттілігін жетілдіру; әскери қызметшілердің салауатты өмір салтымен өзін-өзі тәрбиелеу.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ Кодексі. [Электрондық ресурс]. – Қол жеткізу тәртібі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000000360>. (қаралған күні: 27.09.2021).

2. «Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы». Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 26 желтоқсандағы № 982 қаулысы. [Электрондық ресурс]. – Қол жеткізу тәртібі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000982>. (қаралған күні: 27.09.2021).

3. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде әскери-медициналық (медициналық) қамтамасыз ету қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 2020 жылғы 22 желтоқсандағы № 723 бұйрығы. [Электрондық ресурс]. – Қол жеткізу тәртібі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021873>. (қаралған күні: 27.09.2021).

4. Мездорожный В. Әскери қызметшілерді гигиеналық тәрбиелеу және оны жетілдірудің негізгі бағыттарын негіздеу. – Санкт-Петербург: С.М. ӘМА, 2005. – 7 б.

Бекбаганбетов Р.С.

Организация гигиенического обучения и воспитания военнослужащих

Данная статья раскрывает проблемные вопросы в организации гигиенического обучения и воспитания военнослужащих. Учитывая, что здоровье человека более чем на 50% определяется образом жизни, из всего комплекса мер, направленных на охрану здоровья населения, в качестве одного из приоритетных направлений профилактики предусматривается формирование у человека элементов здорового образа жизни и ответственного поведения в отношении здоровья. Вооружённые Силы – составная часть общества и государства, поэтому социальные проблемы, включая негативные тенденции в состоянии здоровья населения, проявляются в армии и на флоте. В статье представлены предложения по дальнейшему совершенствованию гигиенического воспитания и обучения.

Ключевые слова: гигиеническое воспитание, военно-медицинская подготовка, санитарно-просветительная работа, личная гигиена, здоровый образ жизни.

R.S. Bekbaganbetov

Organization of hygienic training and education of military personnel

This article reveals problematic issues in the organization of hygienic training and education of military personnel. Considering that human health is more than 50% determined by lifestyle, out of the whole range of measures aimed at protecting the health of the population, the formation of elements of a healthy lifestyle and responsible behavior in relation to health is envisaged as one of the priority areas of prevention. The armed Forces are an integral part of society and the state, so social problems, including negative trends in the health of the population, manifest themselves in the army and navy. The article presents suggestions for further improvement of hygienic education and training.

Key words: hygienic education, military medical training, sanitary and educational work, personal hygiene, healthy lifestyle.

References:

1. (2020) «Halyq densaulyǵy jáne densaulyq saqtau júiesı turaly» Qazaqstan Respublikasynyń 7 şildedeǵı № 360-VI QRZ Kodeksı. [Code of the Republic of Kazakhstan dated July 7, No. 360-VI "On the health of the people and the healthcare system"]. [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000000360>. [in Kazakh].
2. (2019) «Qazaqstan Respublikasynyń densaulyq saqtau salasyn damytudyń 2020 – 2025 jylдарǵа арналǵан мемлекеттік баǵдарламасын бекіту тuraly». Qazaqstan Respublikasy Ükımetinıń 26 jeltoqsandaǵy № 982 qaulysy. [On the approval of the State Program for the development of healthcare of the Republic of Kazakhstan for 2020 - 2025. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource]. – Retrieved from <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000982>. [in Kazakh].
3. (2020) Qazaqstan Respublikasynyń Qaruly Küşterinde әskeri-medisialyq (medisialyq) qamtamasyz etu qaǵıdalaryn bекіту turaly. Qazaqstan Respublikasy Qorǵanys ministrinıń 22 jeltoqsandaǵy № 723 bұıryǵy. [On approval of the rules of military medical (medical) support in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. Order of the Minister of Defense of the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource]. – Retrieved from <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021873>. [in Kazakh].

4. Mezdorojnyi, V. (2005). Äskeri qyzmetşilerdi gigenalyq tärbieleu jäne ony jetildirudiñ negizgi bağyttaryn negizdeu. [Hygienic education of military personnel and the rationale for the main directions of its improvement]. – Peterburg: VMA publishing house. –7 p.

Бекбағанбетов Руслан Сайлаубаевич	медицина қызметінің полковнигі, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты тыл кафедрасының оқытушысы, Алматы, Қазақстан
Бекбағанбетов Руслан Сайлаубаевич	полковник медицинской службы, преподаватель кафедры тыла Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан
Bekbaganbetov Ruslan	colonel of the medical service, lecturer at the department logistics of the Military Institute of Land forces named after S. Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan.